בעל שם טוב על התורה — שמות

ואלה שמות בני ישראל וגו'. בשם ר' ישראל ב"ש זלה"ה. על פי מה שפירש (בתהילים ע"ט:א') שמו את ירושלים לעיים כלומר כשבא לאדם איזה יראה או איזה שלימות במעשה המצוות. בא לו מזה גבהות. כי מזה בא בעו"ה גלות לעולם. בשביל ששמו את יראה שלם שלהם. לעיים. לשון גל גבוה וגדול. ואם עושה איזה עבודה כמו תורה ותפלה וכיוצא. עושה אותה לנבל וכינור. כלומר בלא דחילו ורחימו רק כמו מנגן עלי נבל. וזה גורם ח"ו שהעבודה שלו הכל הולך אל הקליפות. וזהו נתנו את נבל"ת עבדיך מאכל לעוף השמים שהם הקליפות הנקראים כך. ומי גרם מחמת שעשה עבודה לנבל:

ואפשר לומר שזה רמז כאן. ואלה שמות. ר"ל גרם הגלות והשממון. וזהו הבאים מצרימה. ר"ל במיצר הגלות. ומפרש ראובן וגו' ר"ל כאשר עושה איזה עבודה אומר רא"ו מה בין בנ"י לשאר בני אדם. שאני עובד עבודתי בשלימות. וראוי הוא שהשם יתברך ישמ"ע לקולי וילו"ה אלי. וזהו שמעון לוי. וכן שאר השמות:(צוואת הריב"ש דט"ו ע"ב. אור תורה פ' שמות).

שמעתי ממורי זלה"ה תואר ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבולון רא"ו שאני ב"ן. ובזה יהיה שמע"ו הולך וגדול שהוא לו"י שנתחבר לחסידים. ויוד"ו וישבחו אותו. ויהיה מבחינת יששכר וזבולון. שהוא יעסוק בתורה והם יפרנסו אותו. ודפח"ח:(תוי"י פ' בהעלותך דק"נ ע"ד).

ביאר מורי זלה"ה ראובן שמעון לוי ויהודה, כמו שיש שמות השבטים בקדושה כך יש בקליפה. והוא ראובן. ראו שאני בן. שמעון. שעושה הטוב כדי שיהיה שמעו בכל הארץ. לוי. שיתחבר לאנשי מעשה. [יהודה] כדי שיודו וישבחו אותו. ודפח"ח:(בן פורת יוסף לפ' וירא ד"ה ע"ד).

ויקם מלך חדש על מצרים וגו' וברש"י שנתחדשו גזרותיו ע"ש. שמעתי ממורי ביאור הפסוק (תהילים ל"ז:ל"ו) ראיתי רשע ערץ וגו' ויעבור והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא וגו'. ואמר למה יבקשהו לרשע שכבר איננו, וביאר כי יקום רשע יותר גרוע ממנו לכך יבקשהו לראשון ודפח"ח:(תוי"י פ' וארא דמ"ד ע"ד)

ענין גלות מצרים וגאולת מצרים כמו שהיה בדרך כללות אומה הישראלית כך יש בפרטות אדם אחד. וכמו ששמעתי פירוש הפסוק (תהלים ס"ט) קרבה אל נפשי גאלה כי קודם שיתפלל על גאולה כללית צריך להתפלל על גאולה פרטית לנפשו ודפח"ח:(תוי"י פ' שמיני דפ"ח ע"א).

שני מיני גלות. אחד גלות הגשמיי מן האומות, ב' גלות היצר הרע הרוחניי. שהנשמה בגלות אצל היצר הרע. כמו ששמעתי ממורי קרבה אל נפשי גאלה וכו' וזה נמשך מזה שנטרד משניהם:(תוי"י ריש דברם דקע"ה ע"ג).

ויך את המצרי וגו' סוד השם שבו הרג משה את המצרי מבואר בפ' נח בעמוד התפלה אות ע"ד:

ומשה היה רועה את צאן וגו'. לעיל פ' נח בעמוד התפלה אות קנ"ז ואות קנ"ח מבואר שבאלו הצאן היו גלגולי נשמות שנעשו אחר כך תלמידיו של משה שלמד עמהם תורה ע"ש:

שמעתי בשם מורי וירא ה' כי סר לראות. כי היה משה רבינו ירא שמא הוא קליפה עד שאמר משה משה אז אמר הנני. והענין כי משה שמו כולל כל העולמות ולכך שמו הוקשה לו. והענין כמו שהשכינה כוללת כל העולמות דומם וצומח וכל הנבראים טובים ורעים. כך אות מ מן משה הרומז למלכות כולל כל הענינים גם כן. ואות ש כולל כל הרוחות. ואות ה הנשמות. ולכך שמו הוקשה לו. ודרשו חכמינו ז"ל (בזוהר תרומה דקנ"ז ע"ב ברע"מ) מנורה שקלים החודש ר"ת משה וכו' אבל באמת שמו עצמו הוקשה לו. ששמו כולל כל מיני רע גם כן זה היה תמוה לו. שהיחוד האמיתי הוא השכינה. ואיך כוללת שני הפכיים בנושא אחד. טוב ורע. שהם שני הפכיים והוא הייחוד. וכן גם כן שמו משה גם כן כולל הכל ואיך נעשה הייחוד על ידו. וזהו שאמרו בש"ס (בכורות ד"ה ע"א) משה רבכם קביוסטוס. אבל באמת אתי שפיר כי הרע הוא כסא אל הטוב. כמו (בפ' בשלח) ופרעה הקריב או על ידי שרואה מעשה הרשעים יש לו הנאה שהוא צדיק. ויש לו הנאה ותענוג. ונעשה זה בכל העולמות שבא התענוג על ידי הרע. וכמעט שעל ידי זה יש לרע עלייה גם כן. רק כשעולה משם יתפרדו כל פועלי און. וכן מחשבה רעה היא כסא על דרך הנ"ל. וזהו שכשאמר משה פעם א' לא אמר הנני. שהיה תמוה לו איך נעשה יחוד. כי כשנגלה בסנה מדרגה תחתונה. נפתחו כל מקורות עליונות עד למטה. ומה טעם לא יבער הסנה. שיכלו ויתבערו הרע שהוא הסנה. עד שאמר לו פעם ב' משה שנעשה על ידי זה ייחוד. וחיבור וקישור. מדרגה תחתונה בעליונה כו' או אמר הנני ודפח"ח כי קצרתי:(בן פורת יוסף דקכ"ו ע"ג, כ"ט ע"א)

ויאמר אנכי אלהי אביך וגו'. ובמדרש (שמות ריש פרשה ג') הדא הוא דכתיב (משלי י"ד:ט"ו) פתי יאמין לכל דבר, מה פתי נער. שכן בערביא קורין לנער פתיא. שמעתי מפי הצדיק ר"נ זי"ע [נראה ברור שכוונתו על הרב ר' נח מלעכוויץ] שהבעל שם טוב ז"ל אמר לתלמידיו. אחרי כל השגות שהשגתי למעלה בשרשי התורה והמצוות ואחר כל התענוג מהשגותי, אני מניח את כל ההשגות ומחזיק אני באמונה פשוטה איך בין א נער און גלייב. ומו"ר הצדיק ר"מ זי"ע אמר שעוד פירש הבעש"ט דבריו יותר ואמר ואם דכתיב פתי יאמין לכל דבר. הלא כתיב (תהלים קט"ו) שומר פתאים ה' (יסוד העבודה מכתב כ"ד ע"ש),

וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו וגו' אל מקום הכנעני והחתי וגו'. שמעתי בשם הרב א"א מו"ה ישראל בעש"ט דכל הזיי"ן אומות שבארץ ישראל הם נגד זיי"ן מדות, זה לעומת זה. למשל נגד החסד הוא כנען. תאוה אחרת. וכן חתי כנגד פחד יצחק. וכן כולם. ועל שהחסד הוא האהבה להיות רק להשם יתברך. ולאשר רצונו יתברך שנאהוב על כן נקרא ארץ הכנעני:(זאת זכרון לפ' אמור דל"ה ע"ג שלח דכ"ו ע"א, בלק דל"ט ע"א).

שמעתי בשם הרב ר' ישראל בעל שם טוב זלה"ה ראשי דברים והבנתי שהאדם צריך לתקן מעשיו ולהיישיר מדותיו [כנגד זיי"ן מדות דקדושה חג"ת נהי"מ המרומזים בפסוק (דברי הימים א' כ"ט י"א) לך ה' הגדולה והגבורה וכו' בראשונה צריך שלא להיות בעל עבירה. וביותר צריך ליזהר במה שנפשו של אדם חומדתו כמו זנות וממון ודומיהם. וזה נקרא בחינת מלכות שלא ישלוט בו מלך זקן וכסיל שיעשה רצונו. לקיימם. כמו שמקיימים אמרי מלך. שלא לחטוא בפועל. כי אם אדרבה יהיה בו עול מלכות שמים שלא לחטוא. ולקיים מצות ה'. נוסף על זה שלא לחטוא בדיבור פה. הגם שיש לפרש שלא לפגום בריתו. אך זה הוא הנ"ל. ושלא לפגום בשוגג תלוי בחסידות. להיות מחשבתו דבוקה בה' שלא תבא לך שום הרהור כלל. וזהו מעלה גדולה מעלת יחוקאל (חולין דמ"ד ע"ב) ואפשר יש לחלק, אך ברית הלשון אפשר לפרש כנ"ל. וזה נקרא עבירות שאדם דש בעקביו כמו לשון דש מבפנים כנ"ל. כי ברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור. וליזהר משקר. כי אמת יש לו רגלים. גם ליזהר שלא להיות תקיף בדעתו רק להיות רך כקנה. ולא לנצח את חבירו דוקא עד שיודה לו. כי אם בענין רצון האל יתברך שמו לנצח רשעים עד שיודו להאמת. גם בזה משבר הנצח וההוד של סטרא אחרא ונותן כח לשל קדושה. ולרחם לאשר צריכים לכך ולהתאכזר על אשר ראויים לזה. גם שלא לפאר את אשר שונא ה' ולפאר ליוצרינו. [ובזה] מתקן מדת התפארת. גם ללמוד תורה לשמה. ולשנוא רשעים ולכעוס עליהם ולהפחידם. ולאהוב צדיקים. ולגמול חסד עם אשר טוב וראוי לגמול

להם חסד, ולא לאהוב שונאי ה' יתברך, בזה מתקן מדות חסד וגבורה ויותר מזה טוב להחכים לעשות רצון האל ברוך הוא ולהבין ולהשיג רוממות אל. ולהבין חסרונותיו וחטאותיו ולהודות עליהם לשוב בתשובה שלימה. ושלא לרצות כי אם לפעול רצון האל. בזה מתקן כל הג' ראשונות. הגם שאפשר בכיוצא בזה להאריך אמרנו קצת מהם:

וכן נמי כשעלה ברצונו יתברך שמו להטיב לברואיו. הבי"ן בחכמ"תו וי"דע האיך להתנהג. להיות ההטבה מכח אל הפועל. לעשות חסד עמנו ועם כל העולם. כפי שצריך לקיום העולם. ולהפחיד ולעשות דין ברשעים המאבדים את העולם. מכ"ש שלא לעשות חסד עמהם. וכן לרחם עלינו. ולהתפאר בנו. ולנצח שונאינו עד שיודו להאמת. וכן לעשות עמנו נסים ונפלאות ולהשפיע עלינו כל טוב מה ששייך גם לנפש וגוף. ולבא לנו השפעה מכח אל הפועל: וזה לעומת זה הם שורש שבעה עממין שנאבדו ליתן לנו את ארץ ישראל בשלימות. והנה זה שמעתי בשם הבעל שם טוב ז"ל שכנעני חסד וכן כולם כסדר וכו':(זאת זכרון פ' שלח דכ"ה ע"ד).

אם מתאוה לאיזה עבירה יאמר הפסוקים של העבירה ההוא בטעמים ובנקודות בדחילו ורחימו. ואז תלך ממנו התאוה ההיא. ואם מתאוה לאיזה מדה רעה ח"ו אזי יאמר הששה עמים הכנעני וכו' בכל כחו בדחילו ורחימו ותסתלק ממנו:(צוואת הריב"ש ד"ג ע"א)

זה שמי לעולם וגו'. מה שאנו אומרים ה' שמך לעולם (תהילים קל"ה:י"ג). הכוונה. אפילו שם הוי"ה הנקרא בספרים שם העצם שמורה שמהווה כל הוויות. עם כל זה גדלותו ובהירותו מרומם ומתנשא למעלה ראש. אפילו משם העצם. כי מי הוא הנותן חיות בד' אותיות אלו. הלא הכל הוא מאתו יתברך שמו. וכמו דאיתא בפתיחת אליהו בריש התיקונים ואנת הוא שלימו ודכלהו וכד אנת תסתלק מיניהו אשתארו כלהו שמהן כגופא בלא נשמתא. וזהו ה' שמך לעולם. ר"ל אפילו מה שאנו קורין ותופסין לקרות בשם העצם הוי"ה ברוך הוא אינו רק לעולם. היינו שיהיו בני אדם יכולין לקרותך בשם. להמשיך השגחתך עליהם. ובאמת הוא יתברך גבוה מכל השמות. ואחר כך שמעתי שאומרים זה בשם הבעל שם טוב זלה"ה:(אור המאיר פ' שופטים).

כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. שמעתי מהצדיק ר' נחום זלה"ה בשם הצדיק הבעל שם טוב זלה"ה פירוש הכתוב (משלי י"ז:כ"ו) גם ענוש לצדיק לא טוב. דרשע השונא לצדיק ומריע לו. אי אפשר שהשם יתברך ינקום מהרשע כל עוד שהצדיק אינו מוחל לו. רק כשהצדיק מוחל לו ואינו חפץ בנקמת הרשע אז נוקם השם יתברך מהרשע. וזהו גם ענוש. ר"ל אימת הוא העונש להרשע. לצדיק לא טוב. כשאינו טוב בעיני הצדיק שינקום השם יתברך מהרשע אז הוא הנקמה ע"כ דפח"ח:(כתר תורה פ' וישב).

שמעתי ממורי כי ענין גלות מצרים היה שחסר מהם הדעת שידעו להכריע שיש בורא אחד. המחדש בטובו תמיד מעשה בדאשית. עד שבא משה. ועל ידי הנסים שעשה נתפרסם בעולם שיש בורא אחד המחדש תמיד. אמנם בחינת דעת זה שנתגלה ביציאת מצרים היה דעת דנוקבא. אך דעת דדכורא יתגלה לעתיד בימות המשיח. והיינו שיהיו עיניך רואות את מוריך (ישעיהו ל':כ') שיראו אותיות התורה והתפלה שלומדים ומתפללים. לנגד עיניהם. שהם עולמות מצוחצחות כו'. וזהו שאמרו חז"ל עין רואה ואוזן שומעת וכו' (אבות פרק ב') וזהו שאמר בעל הגדה (ברכות די"ב ע"ב) אמר ר' אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, ר"ל שיוכל לפרסם חידוש העולמות שנקרא יציאת מצרים בלילות. שאין אורות ועולמות עליונים נראים. כי חשך הקליפות הנקרא לילות גורם זה שאי אפשר שתאמר יציאת מצרים שהוא פרסום חידוש העולמות. עד שדרשה בן זומא וכו'. כי סגולת הדרשה לשבר הקליפות. ואז היה יכול להראות פרסום יציאת מצרים. מה שאי אפשר להראות כי אם לעתיד יהיה נראה עין בעין. וזהו שאמרו חכמים כי תכלית זה יהיה לימות המשיח וכו' ודפח"ח:(תוי"י סוף וישלח).

שמעתי ממורי ענין גלות מצרים. וכן גלות המר הזה דעיניו כיונים דעבדין אונאה (זוה"ק האזינו דרצ"ג ע"ב) שהרשעים סוברים שהעולם הפקר. ודרך רשעים צלחה. הכל מחסרון הדעת היה. וגלות מצרים היה שלא ידעו להכריע שיש לעולם בורא אחד מלא כל הארץ כבודו המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית. עד שבא משה בחינת הדעת. ועל ידי הנסים שעשה נתפרסם בעולם שיש בורא והבורא משגיח בהשגחה פרטיית על כל פרט ופרט ועל כל פסיעה ופסיעה ועל כל דיבור ודיבור. אמנם לא נתגלה אלא דעת דנוקבא. ולכן בגלות המר הזה הוא בבחינת נשים דעתן קלות (שבת דל"ג ע"ב) ונסתלק הדעת עד שנתגבר המינות האומרים לא יראה יה. אך דעת דדכורא יתגלה לעתיד לימות המשיח. והיו עיניך ראות את מוריך שיראו אותיות התורה והתפלה שלומדים ומתפללים לנגד עיניהם. ויראו שהם עולמות מצוחצחות. וזהו ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות שיתפרסם כבוד אלהותו. עד שכל אחד ירגיש ויראה שמלא כל הארץ כבודו. כי חשך הקליפות גורם הסתרה ואונאה. עד לעתיד שיתגלה כבוד מלכותו. וכל העולם יראו שהכל ברצונו הפשוט. והכל היה נעשה על ידי השגחתו בפרט ובפרטי פרטיות. ובכל תנועה היה אלופו של עולם, כי כח הפועל בנפעל, ובריאת העולם כהדין קומצא דלבושיה מיניה וביה (לשון מדרש בראשית רבתי פרשה כ"א סי' ה') וכו':(אוצר החיים פ' בהר דרס"ד ע"ב).

הנה זה היה סיבת גלות מצרים שלא ידעו חסרונם כמבואר בכתבי האר"י זלה"ה כי בגלות מצרים נסתלק הדעת. וזהו שאמר הכתוב וירא ה' כי סר לראות וכו' יע"ש. לכך היו בגלות אצל פרעה בחינת העורף מקום השכחה. לכן אמר פרעה לא ידעתי את ה' היפך הדעת. עד שנתגלה בעולם בחינת משה שהוא בחינת הדעת. ואז וימת מלך מצרים שהוא פרעה העורף. שנסתלק השכחה ובא בחינת דעת בעולם. ואז ידעו חסרונם. ולכך ויאנחו בני ישראל מן העבודה שחסרו עבודת השם יתברך ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. וכל זה על ידי ומשה היה רועה וגו'. ולכך מאחר שעיקר גלות מצרים היה על ידי שנסתלק הדעת בחינת גלות הרוחניי שהיו בגדר השכחה ולא ידעו חסרונם לכך נמשך מגלות הרוחניי גלות הגשמיי. מה שאין כן כשידעו חסרונם על ידי בחינת הדעת. אז עשו תשובה לתקן חסרונם ונתקרב קץ הגאולה:(תוי"י פ' פקודי דע"ה ע"א).

והנה האדם הוא עולם קטן ויש בו משה ואהרן ומצרים. והשלם שיש בו דעת לחבר כל המדרגות של בני דורו להעלותן ולהדביקם בשרשם. שכולל את עצמו עמהן. נקרא משה. שהוא כולל בעצמו כל בני דורו. ונקרא דעת. דור דעה. ואדם רשע נקרא קטן שאין בו דעת וכו':(תוי"י בראשית די"ב ע"ב).

והנה סוד גלות מצרים שהיה הדעת בגלות. דורו של משה שהיה בסוד הדעת. כמבואר בכתבים הלכות פסח יע"ש. ולכך היה הדיבור בגלות. כי נודע אמירה בחשאי ודיבור בהכרזה כדאיתא במדרשים. ולכך מי שדעת שלו בגלות היצר הרע שהוא המיצר. נקרא גלות מצרים וכו':(תוי"י פ' מצורע דצ"ה ע"א).

שמעתי ממורי פירוש הפסוק (תהילים צ"ה:ד') אשר בידו מחקרי ארץ וגו'. שהקשה למה [שהעולם קדמון ח"ו]. מה שאין כן עתה. מאמינים שהוא יתברך שמו אחד יחיד ומיוחד. והשיב שהיה מצד עכירות חומר הארץ. שאז היה יותר רב ועצום. מה שאין כן עתה וכו'. ולשון ידו הוא סוף המדרגה. וזהו שאמר אשר בידו מחקרי ארץ וכו' ודפח"ח כי קצרתי:(תוי"י סו"פ וישב דל"ד ע"ג)

שלח את עמי ויחוגו לי במדבר ויאמר פרעה מי ה' וגו'. מבואר לעיל בפרשת בראשית בהגה כ"ה ע"ש:

סליק פ' שמות בס"ד